

คู่มือถ่ายทอดความรู้การฟื้นฟูป้ามัดหมี่ไทยเขมร
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

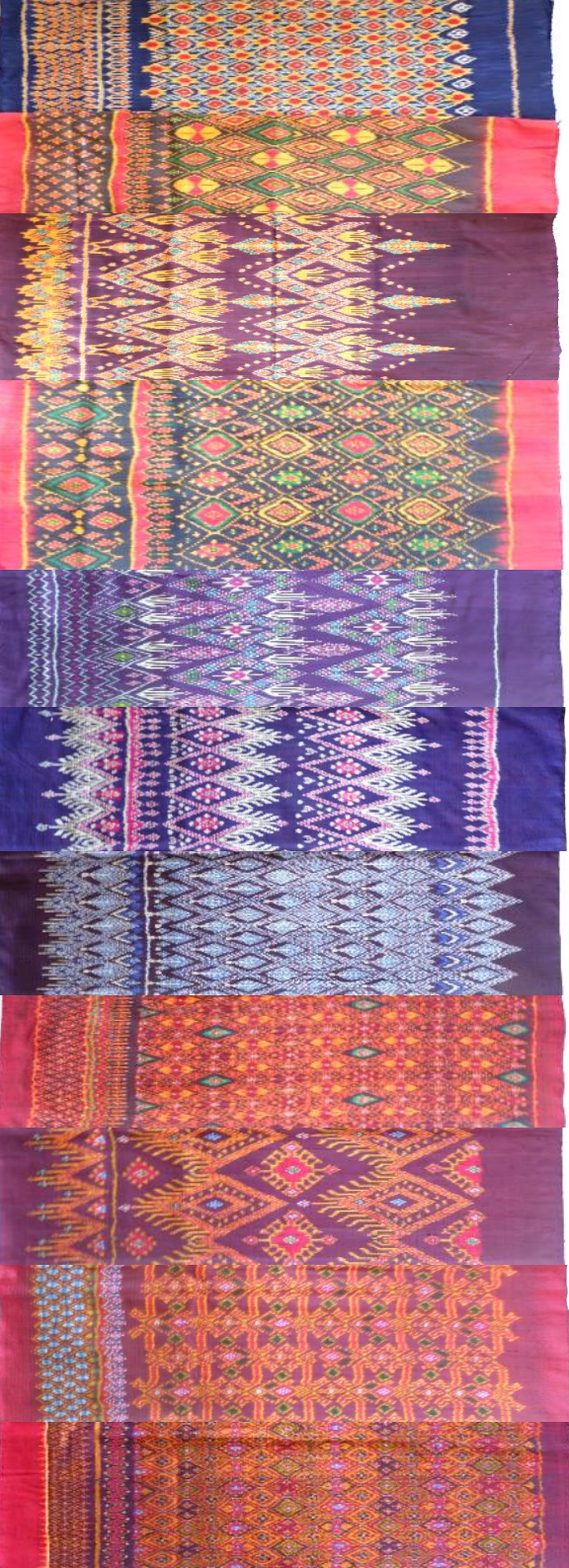
(Revitalizing of Thai-Khmer Mudmee Fabric in
Prakonchai District, Buriram Province)

รองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ได้รับทุนอุดหนุนจาก

โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕

ผ้ามัดหมี่ไทยเขมร
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

*Thai-Khmer Mudmee Silk Fabric in
Prakonchai District, Burirram Province*

คำนำ

โครงการวิจัยการฟื้นฟูผ้ามัดหมี่ไทยเขมรอำเภอประโคนชัยจังหวัดบุรีรัมย์ได้รับทุนอุดหนุนตามโครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้ดำเนินการสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้เขียนขอขอบพระคุณคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ รวมถึงบุคลากรของคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมในการอำนวยความสะดวกด้วยดี และขอบพระคุณกลุ่มผู้ผลิตบ้านหนองม่วง หมู่ที่ ๑๒ ตำบลบ้านไทรและบ้านโคกปราสาทพัฒนา หมู่ที่ ๑๒ ตำบลละเวียง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ในการให้ความอนุเคราะห์ร่วมดำเนินกิจกรรมตลอดโครงการ รวมถึงสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอประโคนชัยในความอนุเคราะห์ที่ให้คำแนะนำและร่วมกิจกรรมกับโครงการด้วยดี

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือองค์ความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์จริงฉบับนี้จะอำนวยความสะดวกแก่ผู้ผลิต ผู้สนใจศึกษา ค้นคว้า ออกแบบและนำไปสู่การฟื้นฟูอนุรักษ์และต่อยอดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรให้ดำรงคงอยู่ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและของชาติสืบไป

รองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์

เมษายน ๒๕๖๕

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๑
สารบัญ	๒
บทคัดย่อ	๓
๑. ความนำ	๔
๒. ฝ้ายทอมือในวัฒนธรรมไทยเขมร	๖
๓. ลวดลายมัดหมี่บ้านหนองม่วง	๙
๔. ลวดลายมัดหมี่บ้านโคกปราสาทพัฒนา	๑๙
๕. ผลงานการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ไทยเขมร	๓๒
บรรณานุกรม	๕๙
ประวัติผู้เขียน	๖๐

บทคัดย่อ

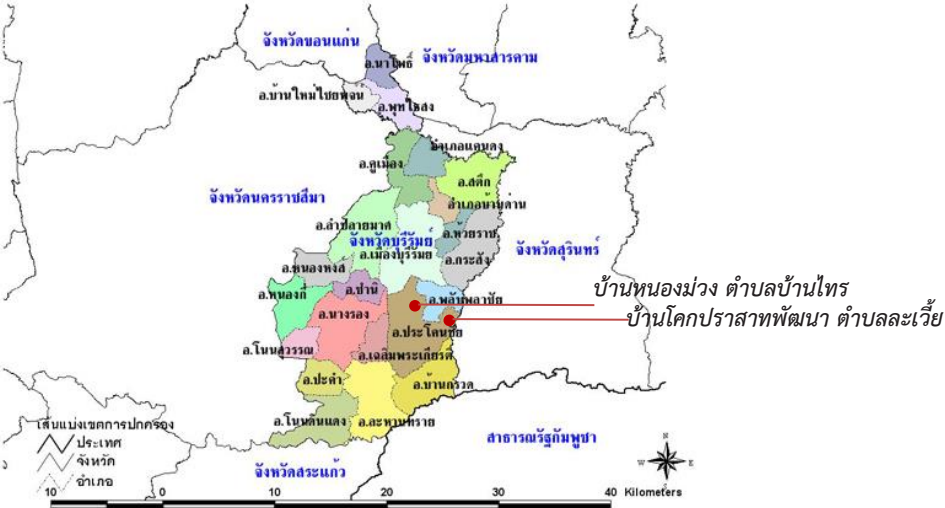
บุรีรัมย์เป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ประชากรที่อาศัยในชุมชนบ้านหนองม่วง และบ้านโคกปราสาทพัฒนา อำเภอประโคนชัย ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเขมรที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ไว้อย่างเหนียวแน่น รวมถึงการผลิตผ้าทอมือด้วยภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบัน กลุ่มทอฝ้ายนิยมผลิตผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายแบบไทยลาวเพื่อสนองความต้องการของตลาด และนโยบายส่งเสริมการใช้ผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัด หากทิ้งไว้นานวันอาจทำให้เกิดการสูญหายของภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมมัดหมี่แบบไทยเขมร โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มผู้สืบทอดภูมิปัญญาการผลิตภายในชุมชน และเพื่อพัฒนาผ้ามัดหมี่แบบไทยเขมรดั้งเดิมสู่สินค้าทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ โดยดำเนินการวิจัยถอดองค์ความรู้ลวดลาย สีเส้นของผ้ามัดหมี่ดั้งเดิม บันทึกลายผ้า ปฏิบัติการปั่นฟูการผลิต ติดตามการผลิตในพื้นที่ จัดเวทีสรุปบทเรียนโครงการ และประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เผยแพร่ในสื่อออนไลน์ ผลการวิจัยระบุว่า ลวดลายมัดหมี่แบบไทยเขมรดั้งเดิมมีจำนวน ๒๑ ลาย ซึ่งลายมีไว้เป็นเสมือนรหัสใช้ในการสื่อสาร จุดจำและถ่ายทอดการผลิตจากผู้ถ่ายทอดโดยไม่มี การบอกเล่าที่มาหรือความหมายของลายนั้นแก่ผู้รับการถ่ายทอด ส่วนการให้ลวดลาย ทำหน้าที่สื่อความหมายจะเริ่มคิดหาภายหลังตามหลักการสร้างเรื่องราวผลิตภัณฑ์เพื่อสื่อสารกับผู้บริโภค โครงสร้างของผ้ามัดหมี่แบ่งเป็นหัวชิ้น ตัวชิ้น และตีนชิ้น วางลายมัดหมี่ใช้การซ้ำของลายเดียวกันหรือหลายลายจนเต็มผืนผ้าแทบจะไม่มีที่ว่างแสดงถึงความวิริยะอุตสาหะของช่างมัดหมี่สะท้อนถึงคุณสมบัติของผู้หญิงที่ควรแก่การออกเรือน ลายส่วนใหญ่เกิดจากการค้นหีมัดหมี่เร็ว ทำให้การก่อรูปของลายมีทิศทางแบบสะท้อนกลับในแต่ละซ้ำ โครงการนี้ทำการบันทึกลวดลายมัดหมี่ จำนวน ๒๔ ลาย และปั่นฟูการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายแบบไทยเขมรดั้งเดิม จำนวน ๑๑ ผืน และมีข้อเสนอแนะให้ชุมชนควรเร่งพัฒนามาตรฐานและคุณภาพของผ้า เพื่อยกระดับจากผลิตผลที่ใช้ในครัวเรือนไปสู่สินค้าทางวัฒนธรรม ทำให้เพิ่มความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของคนใน รวมถึงการสร้างการยอมรับและจดจำของคนนอก

คำสำคัญ: สิ่งทอ มัดหมี่ ไทยเขมร ปั่นฟู วัฒนธรรม

๑. ความนำ

จังหวัดบุรีรัมย์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ถือเป็นแหล่งที่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นยังคงสืบสาน และรักษาภูมิปัญญาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมผลิตเป็นผืนผ้าทอหมี่ที่มีคุณภาพมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดีในประเทศถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โครงการนี้ตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมอันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชนของแต่ละท้องถิ่นในการปรับตัวเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมให้สัมพันธ์กับมนุษย์ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยถ้อยงานหัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่ทอหมี่เป็นมรดกที่จับต้องได้ (Tangible Heritage) เป็นหลักฐานที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีต และเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนความทรงจำ ให้อ่อนระลึกถึงเรื่องราวที่เคยเกี่ยวข้องกันมัน ไม่เพียงเล่าถึงวิถีชีวิตของคนที่เคยใช้หรือวิถีชุมชนในอดีต แต่ผ้าทอยังสามารถบอกเล่าปรากฏการณ์บางอย่างของสังคม เช่นเดียวกับ **ชุมชนบ้านหนองม่วง และบ้านโคกปราสาทพัฒนา อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งเป็นชุมชนวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยเขมร ที่บรรพบุรุษได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดสุรินทร์ ราว ๗๐-๑๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา** ยังรักษาภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ทอหมี่สวดลายแบบไทยเขมร แต่ในปัจจุบันนิยมทอผ้ามัดหมี่สวดลายแบบไทยลาว เพื่อจำหน่ายเป็นสินค้า เนื่องจากเห็นว่าได้รับการส่งเสริมให้มุ่งหมักจากหน่วยงานในระดับจังหวัด จึงเป็นที่ต้องการของตลาดกลุ่มข้าราชการหรือหน่วยงาน ทำให้เกิดการผลิตเลียนแบบลายมัดหมี่แบบไทยลาวเพื่อเป็นสินค้าและไว้ใช้เป็นเครื่องแต่งกายในชุมชน รวมถึงการดัดแปลงลายมัดหมี่ของผ้าไทยเขมรจากที่มีองค์ประกอบลายแบบต่อซิดไม่มีที่เว้นว่างอันแสดงถึงความวิริยะอุตสาหะซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีของสตรีที่พร้อมจะออกเรือน ให้มีที่วางมากขึ้นเพื่อให้ประหยัดระยะเวลาในการมัดหมี่ให้สั้นลง ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวอาจทำให้เกิดการเว้นระยะในการผลิตผ้ามัดหมี่ลายแบบไทยเขมร อาจมองเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) หรือเป็นรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น หากทิ้งไว้นานวันอาจทำให้การผลิตผ้ามัดหมี่ไทยเขมรดั้งเดิมอาจถูกลืม

เลื่อน กลายเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Acculturation) ไม่หลงเหลือความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ของตน ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาที่ต้องฟื้นฟูป่าวัฒนธรรมการผลิตไม้ดงหมีไทยเขมร ตามแบบอย่างผ้ามัดหมี่ดั้งเดิมอย่างเร่งด่วน เพื่อบันทึกผลด้วยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ นำผ้าฝืนดั้งเดิมที่ชุมชนเก็บรักษาไว้เป็นแบบในการผลิตซ้ำเพื่อสร้างทักษะให้กับช่างในชุมชน ฟื้นฟูวิถีการผลิต และการใช้ผ้ามัดหมี่ที่มีลวดลายและสีสันทันแบบดั้งเดิมถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังในชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอมือที่เกิดจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ ๑ ที่ตั้งของกลุ่มทอผ้าเป้าหมาย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ที่มา: ดัดแปลงจากจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๕๖๕ <http://www.buriram.go.th/>

๒. ผ้าทอมือในวัฒนธรรมไทยเขมร

ชุมชนบ้านหนองม่วง หมู่ที่ ๑๒ ตำบลบ้านไทร อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายเขมรอพยพมาจากบ้านบุแกรง อำเภอจอมพระ และบ้านแตล อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อประมาณ ๑๐๐ กว่าปีโดยตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านมีการไปมาหาสู่ญาติพี่น้องจากภูมิลำเนาเดิมและยังคงรักษาวัฒนธรรมของชาวไทยเขมรไว้อย่างเหนียวแน่น รวมถึงภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอมือ จำนวน ๙ ประเภท ได้แก่ ผ้าสมอ (ผ้าลายตารางเล็ก) ผ้าสาकु หรือคอกหมู (ผ้าตารางลายตัดกันเป็นคู่) ผ้าจะบันโซ (ผ้าลายตั้ง) ผ้าอ้อมปรม (ผ้ามัดหมี่สองทาง) ผ้าโฮล (ผ้าลายน้ำไหล) ผ้ากะนีว (หางกระรอก) ผ้าจองซิน (ผ้าชิ้นมัดหมี่) มีทั้งแบบไม่มีลายเชิง และแบบมีลายเชิงซึ่งไม่ต้องนำมาผ้าปะโบร์มาเย็บต่อเหมือนสมัยก่อน ผ้าโสร่งและผ้าขาวม้าเก็บซิดเป็นลวดลาย แต่ผ้าทอมือไทยเขมรนี้นิยมทอเก็บไว้ใช้สอยภายในครัวเรือน หรือพิธีกรรมในชุมชน ส่วนการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นผ้าไหมมัดหมี่รูปแบบลวดลายแบบไทยลาว เช่น ชิ้นมัดหมี่หัวแดงตีนแดง ย้อมด้วยสีเคมีที่มีน้ำหนักรีดสีสดฉาด จึงมีปริมาณสีตก สมองความต้องการของตลาดแต่ทำให้สินค้าที่ได้ขาดอัตลักษณ์กลุ่ม

ในปัจจุบันกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองม่วง มีนางทองพูน เจือจันทร์ เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิกจำนวน ๓๐ คน ยังคงสืบสานและรักษาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอมือด้วยเส้นไหมที่เกิดจากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเองภายในชุมชน และผลิตผ้าฝืนจากเส้นใยไหม และด้ายใยประดิษฐ์ ไม่มีการแปรรูปเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า หรือของที่ระลึก ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความหลากหลายส่งผลต่อการตลาด แต่ผ้าไหมมัดหมี่ไทยเขมรนั้น ชุมชนยังไม่ได้ชูเป็นจุดเด่นของสินค้าทางวัฒนธรรมแนวอนุรักษ์ ทำให้คุณค่าของภูมิปัญญาอย่างไม่เป็นที่จดจำจากผู้บริโภค

ลายมัดหมี่ดั้งเดิมที่มีการสืบทอดในชุมชน พบจำนวน ๑๐ ลาย ได้แก่ ลายปะกาตรอบ (ดอกมะเขือ) กะแอกโกร (ฝูงลูกกา) โคนฮึง (ลูกอึ่งอ่าง) ปวงกระดาม

ตุ๊ก (ไข่แมงดา) เนียะเดิมสรอล (ขนาดต้นสน) กูมปรัม (โคมห้า) กะลาสะนัน (แห) ตะเกาะ (ตะขอ) และลายสกลนคร

ชุมชนบ้านโคกปราสาทพัฒนา หมู่ที่ ๑๒ ตำบลละเวีย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์นี้ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายเขมรอพยพมาจากบ้านโองบ้านเพี้ยรามอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อก่อนปี พ.ศ. ๒๕๑๖ โดยตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านมีการไปมาหาสู่ญาติพี่น้องจากภูมิลำเนาเดิมและยังคงรักษาวัฒนธรรมของชาวไทยเขมรไว้อย่างเหนียวแน่นรวมถึงภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอมือ จำนวน ๑๐ ประเภท ได้แก่ ผ้าสมอ (ผ้าลายตารางเล็ก) ผ้าสาคุ (ผ้าตารางลายตัดกันเป็นคู่) ผ้าละเบิก (ผ้าทอลายตารางหมากรุก ๔-๑๒ ตะกอก) ผ้าอ้อมปรม (ผ้ามัดหมี่สองทาง) ผ้าโฮล (ผ้าลายน้ำไหล) ผ้ากะเนิว (ทางกระรอก) ผ้าจองชิน (ผ้าซิ่นมัดหมี่) มีทั้งแบบไม่มีลายเชิง และแบบมีลายเชิงไม่ต้องนำมาผ้าปะโบร์มาเย็บต่อเหมือนสมัยก่อน ผ้าโนนดลอก (ฝ้ายกดอก) ผ้าโสร่งและผ้าขาวม้า แต่ผ้าทอมือไทยเขมรนี้นิยมทอเก็บไว้ใช้สอยภายในครัวเรือน หรือพิธีกรรมในชุมชน ส่วนการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นผ้าไหมมัดหมี่รูปแบบลวดลายแบบไทยลาว เช่น ซิ่นมัดหมี่หัวแดงตีนแดง ย้อมด้วยสีเคมีที่มีน้ำหนักสีฉูดฉาดรับจ้างชุมชนอื่นผลิตด้วยรูปแบบผ้าเอกลักษณ์ของชุมชนอื่น เมื่อสินค้าออกสู่ตลาดจึงทำให้ผู้บริโภคมีอาจจดจำแหล่งผลิตบ้านโคกปราสาทพัฒนา ทำให้สินค้าที่ได้ขาดอัตลักษณ์ของชุมชน

ในปัจจุบันกลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกปราสาทพัฒนา มีนางร้อง ยืนยง เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิกจำนวน ๓๐ คน ยังคงสืบสานและรักษาภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอมือด้วยเส้นไหมที่เกิดจากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเองภายในชุมชน และผลิตผ้าผืนจากเส้นใยไหม และด้ายใยประดิษฐ์ ไม่มีการแปรรูปเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า หรือของที่ระลึกทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความหลากหลายส่งผลต่อการตลาด แต่ชุมชนยังไม่ได้ยกให้ผ้าไหมมัดหมี่ไทยเขมรเป็นจุดเด่นของสินค้าทางวัฒนธรรมแนวอนุรักษ์ ทำให้คุณค่าของภูมิปัญญานี้ ยังไม่เป็นที่จดจำจากผู้บริโภค

ลายมัดหมี่ดั้งเดิมที่มีการสืบทอดในชุมชน พบจำนวน ๑๑ ลาย ได้แก่ ลาย
 ปะกาตริอบ (ดอกมะเขือ) ปะกาเอาะอันเตอร์ (ดอกกระเจียว) สรอล (ต้นสน) โจน
 กะแอก (ลูกกา) เนียะ (นาค) อันเนิกเมียส (แมลงเต่าทอง) ปะกาเมียะ (แหวนเพชร)
 กะบาลอันจูล (หัวเข็มขัด) กุม (โคม) กะลาสะนัน (แห) และลายตะเกาะ (ตะขอ)

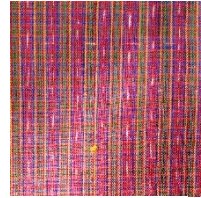
ผ้าสมอ

ผ้าสะคู หรือสาคู

ผ้าจะบันโซ

ผ้าอ้อมปรม

ผ้าโฮล

ผ้าจองชิน

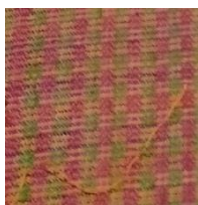
ผ้ากะนีว

ผ้าโสรง

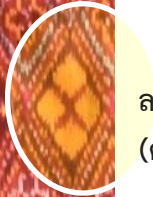
ผ้าขาวม้าเก็บขิด

ผ้าละเปิก

ภาพที่ ๒ ผ้าทอมือไทยเขมร อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

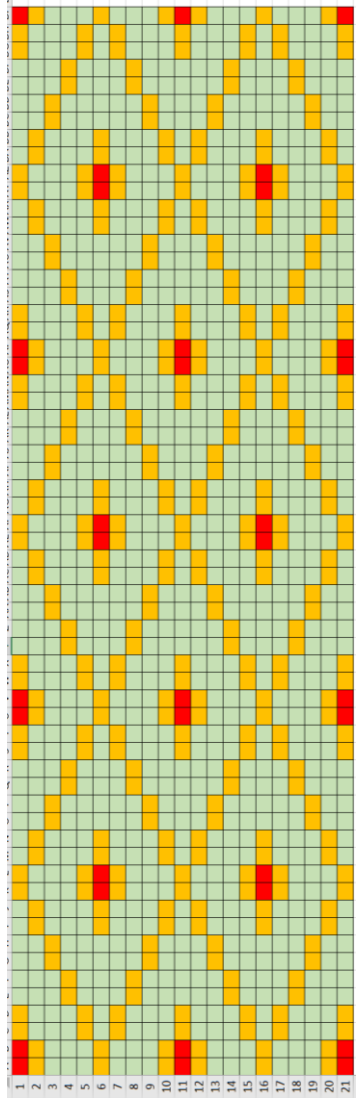
๓. ลวดลายมัดหมี่บ้านหนองม่วง

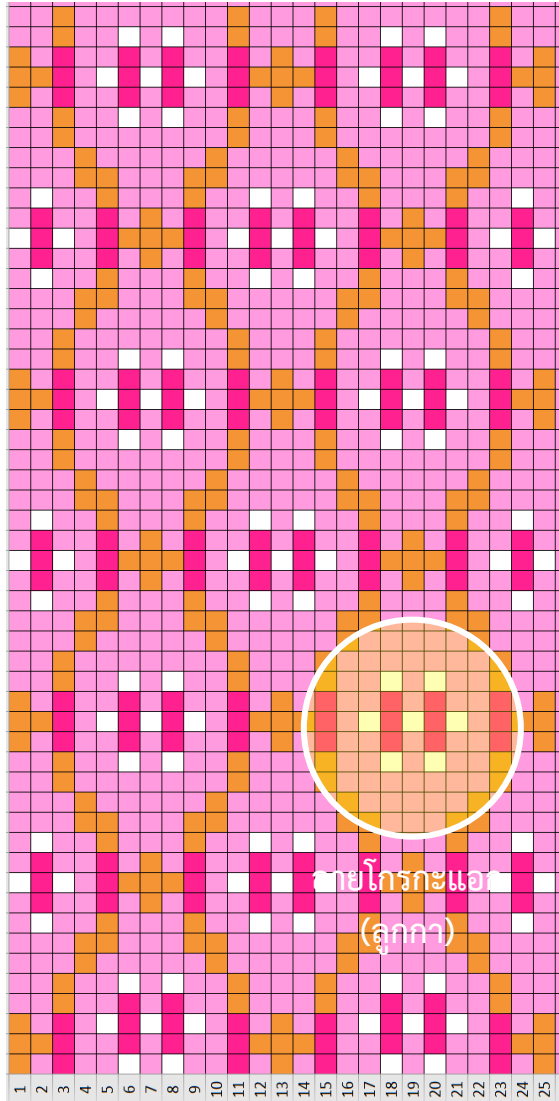
ลายปะกาตริอบ
(ดอกมะเขือ)

M๑	ปะกาตริอบ	ดอกมะเขือ	๔๙/๒๕ ลำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	-----------	-----------	----------	-----------------

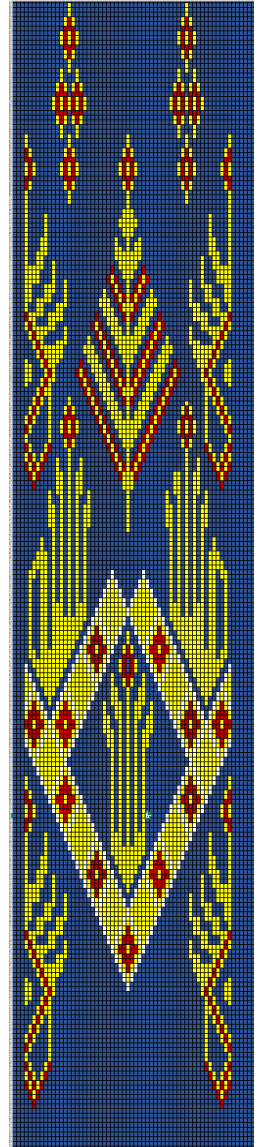
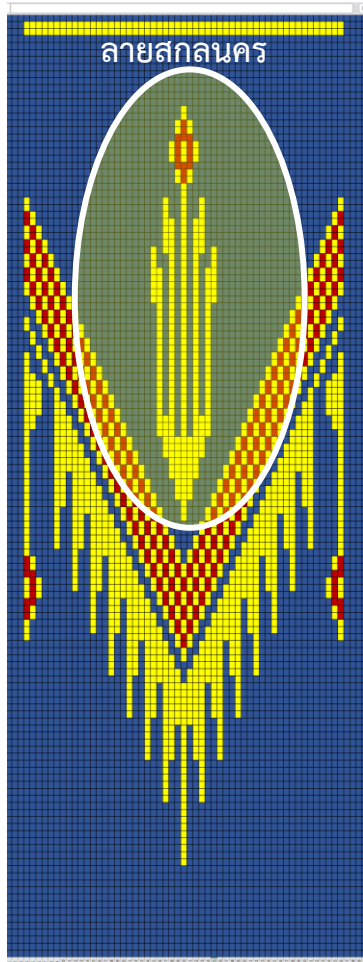

M๒	กะลาสะนัน	แห (เครื่องมือจับปลา)	๒๕ ลำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	-----------	-----------------------	-------	-----------------

ลายไหมกระแอก
(ลูกกา)

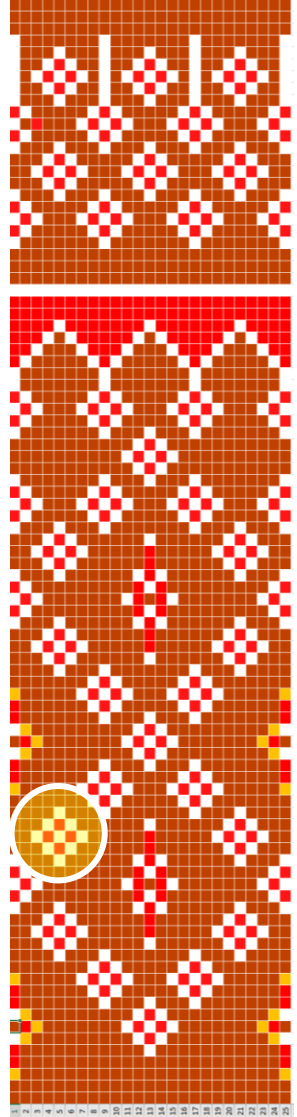
Men	ไหมกระแอก	ลูกกา	๒๕ ลำ	ดวงสด (หมี่รวด)
-----	-----------	-------	-------	-----------------

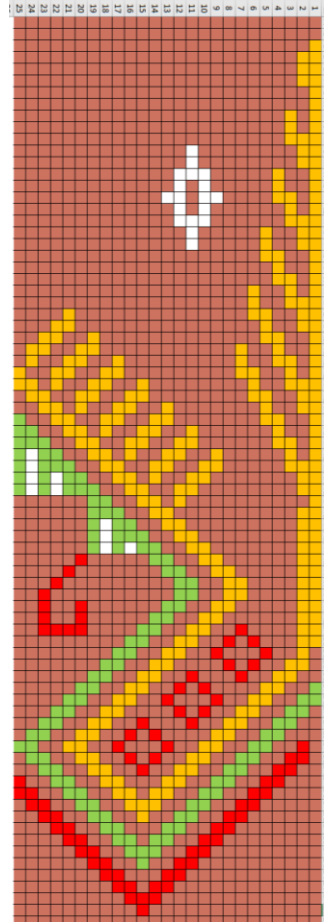
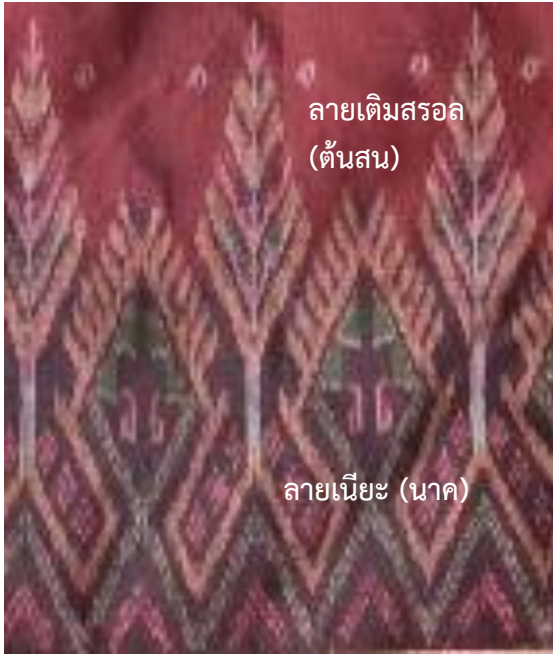
M๔	สกลนคร	สกลนคร	๒๗ ลำ	ดวงสด (หมี่รวด)
----	--------	--------	-------	-----------------

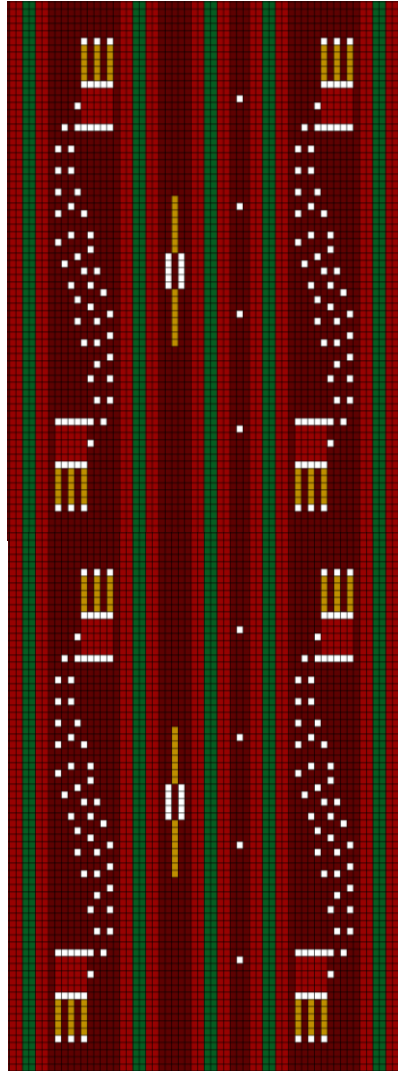
ลายกุ่มปรีม
(โคมห้า)

M๖	กุ่มปรีม	โคมห้า	๒๕ คำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	----------	--------	-------	-----------------

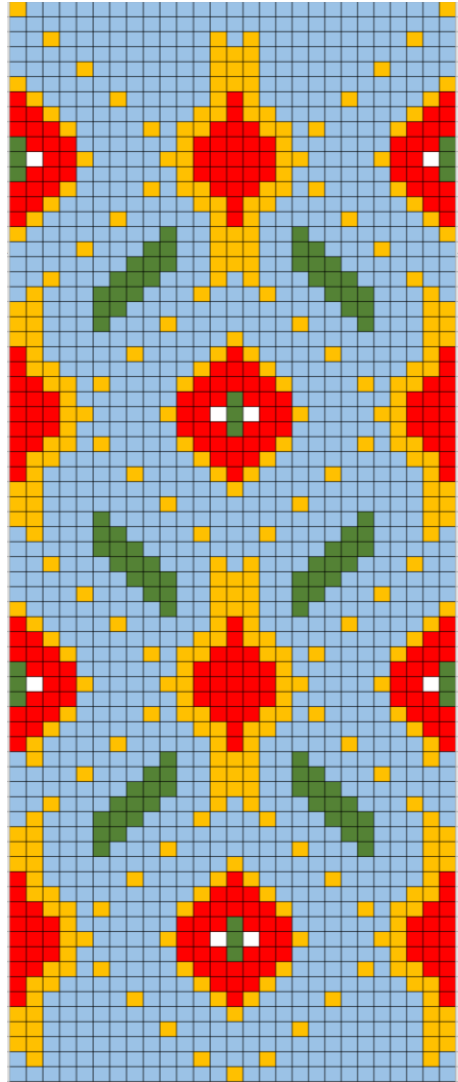

M๗	เนืยะเต็มสรอล	นาคต้นสน	๒๕ คำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	---------------	----------	-------	-----------------

หมายเหตุ : โครงสร้างแบบหมี่คั่น

M๘	ตะปั่ว, ตะเกาะ	ตะขอ	๑๗ ลำ	ตวงสด (หมี่รวด)
----	----------------	------	-------	-----------------

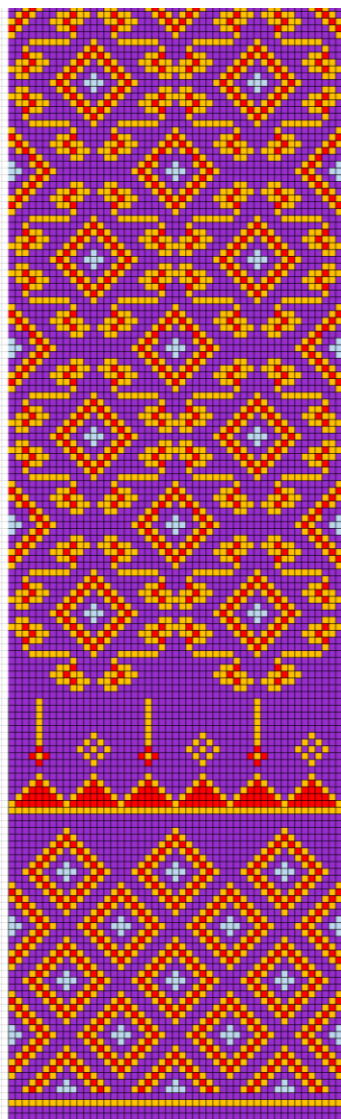
M๙	โกนฮ้าง	ลูกฮ้างอ่าง	๒๕ ลำ	ดวงสด (หมี่รวด)
----	---------	-------------	-------	-----------------

M๑๐	ปวงกระตามตุก	ไข่มวงดา	๒๕ คำ	ดวงสด (หมี่รวด)
-----	--------------	----------	-------	-----------------

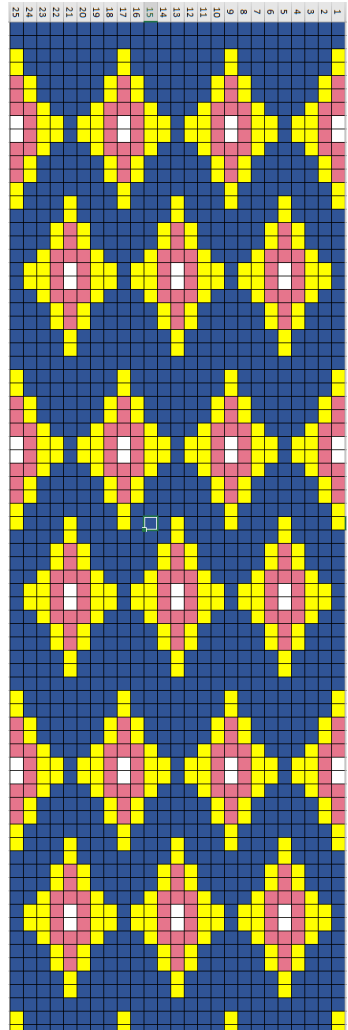

ลายกะบาลอันจูล
(หัวเข็มขัด)

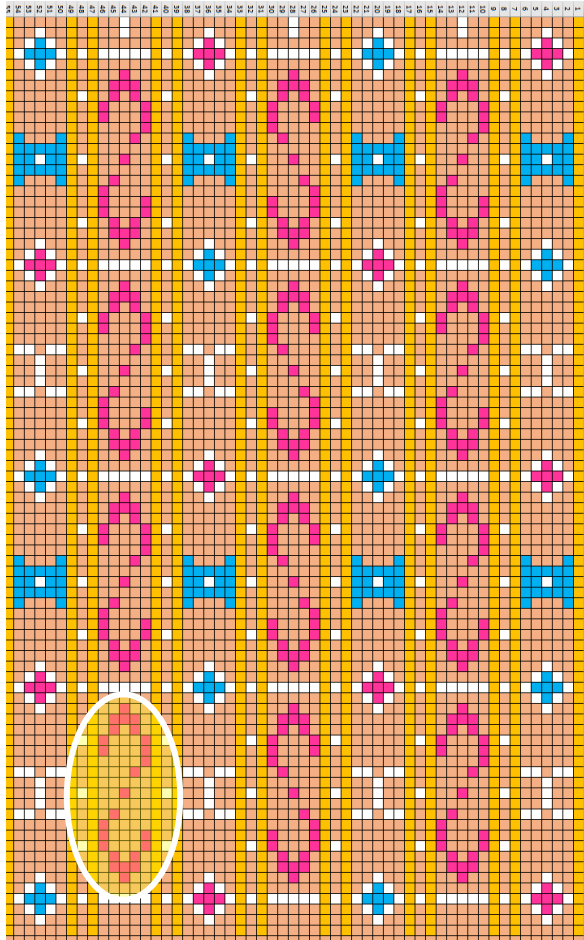

M๑๑	กะบาลอันจูล	หัวเข็มขัด	๔๘/๒๕ ลำ	ตวงลด (หมี่รวด)
-----	-------------	------------	----------	-----------------

๔. ลวดลายมัดหมี่บ้านโคกปราสาทพัฒนา

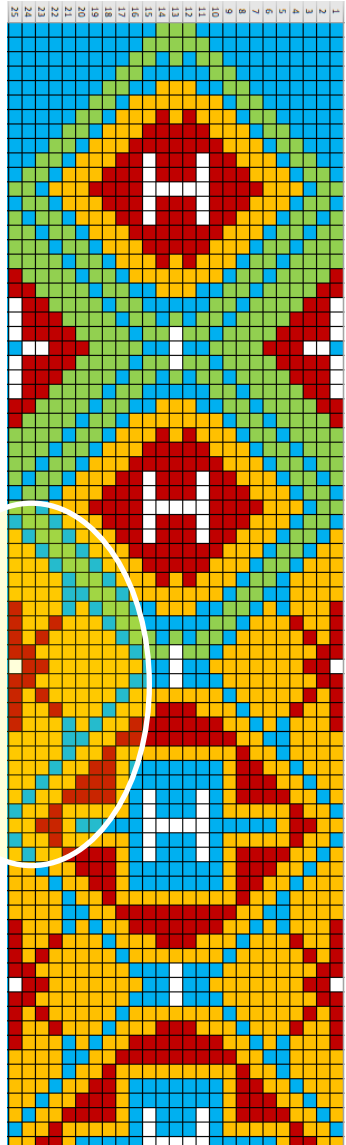

K๑	โกระกะแอก	ลูกกา	๒๕ ลำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	-----------	-------	-------	-----------------

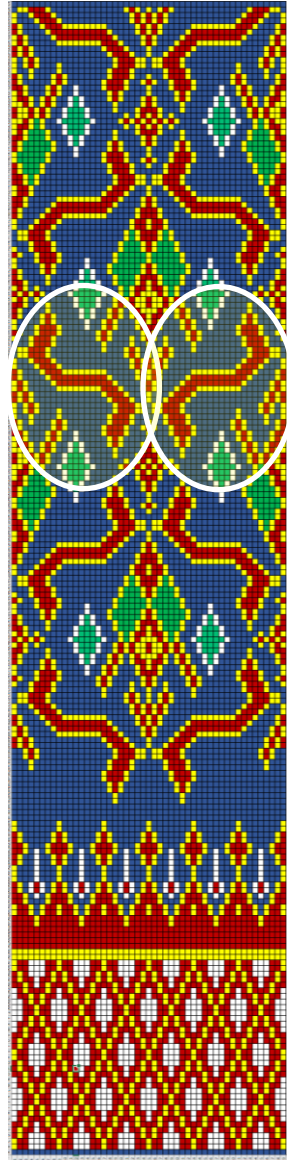
ลายตะเกาะ
(ตะขอ)

K๒	ตะเกาะ	ตะขอ	๑๕ ล้ำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	--------	------	--------	-----------------

ลายปะกาตร็อบ
(ดอกมะเขือ)

K๓	ปะกาตร็อบ	ดอกมะเขือ	๒๕ ล้ำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	-----------	-----------	--------	-----------------

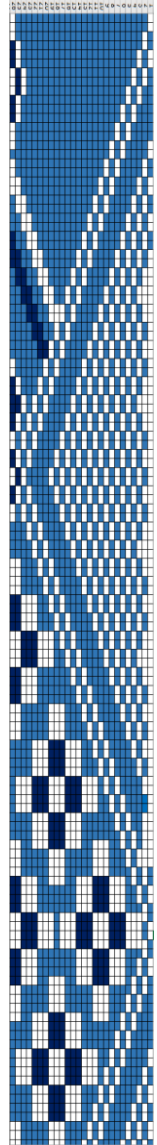
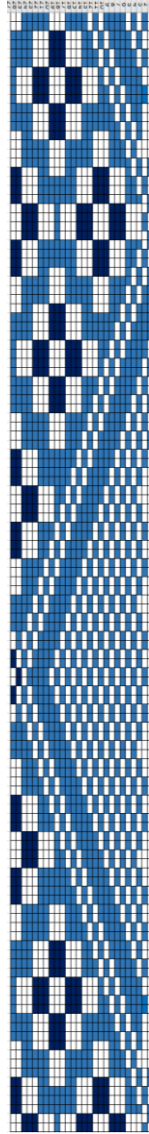

ลายเนียะ
(นาค)

K๔	เนียะ	นาค	๒๕ ล้ำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	-------	-----	--------	-----------------

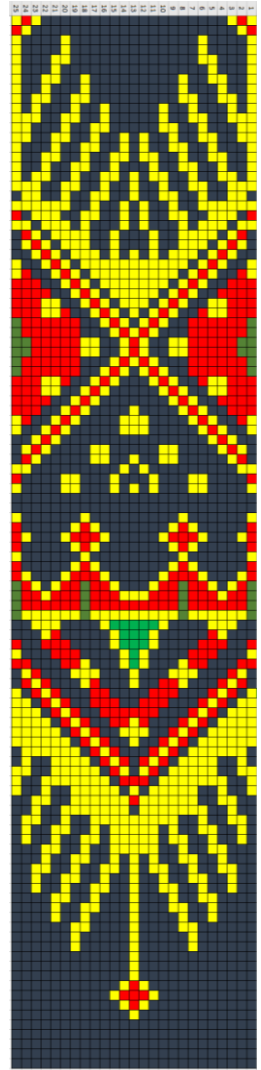
ลายสรอล
(ต้นสน)

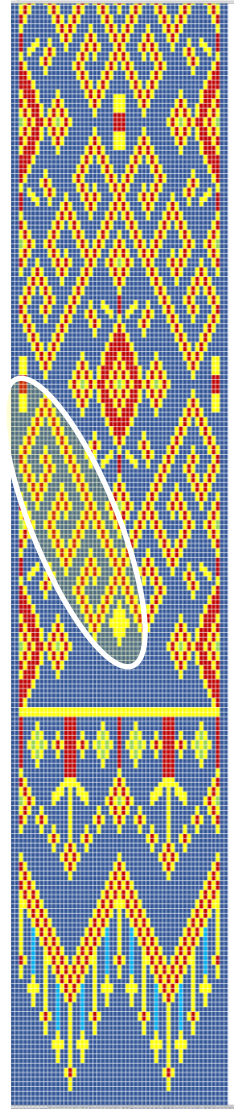
K๕	สรอล	ต้นสน	๒๕ ลำ	ตวงลด (หมี่รวด)
----	------	-------	-------	-----------------

ลายบายสะไรย
(บายศรี)

K๖	บายสะไรย	บายศรี	๒๕ คำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	----------	--------	-------	-----------------

ลายตะเกาะ
(ตะขอ)

K๗	ตะเกาะ	ตะขอ	๒๕ ล้ำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	--------	------	--------	-----------------

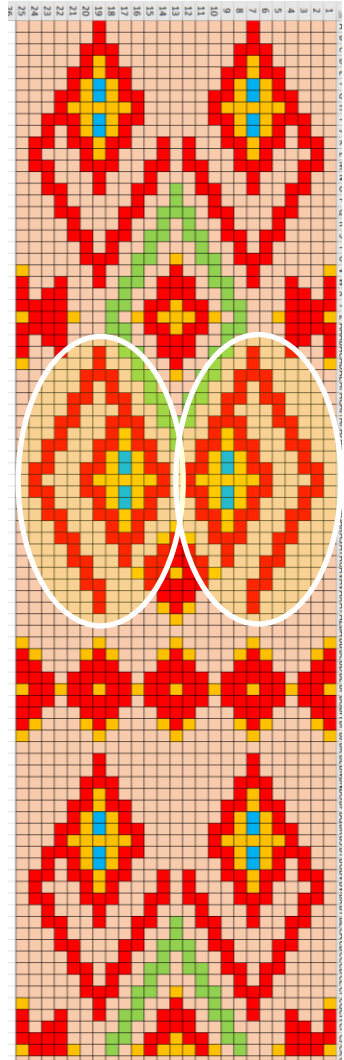
ลายสกลนคร

ลายกุมเพชร
(โคมเพชร)

K๘	-	สกลนคร	๒๕ ลำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	---	--------	-------	-----------------

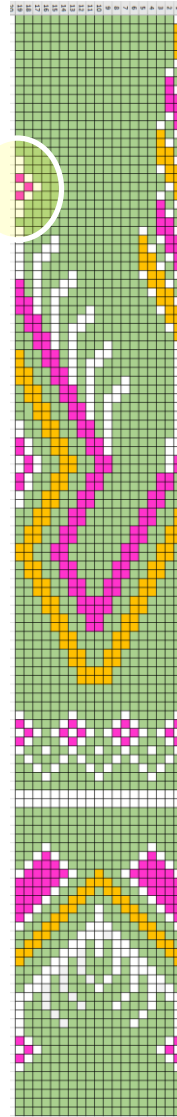
ลายเนี้ยะเกี้ยว
(นาคเกี้ยว)

K๙	เนี้ยะเกี้ยว	นาคเกี้ยว	๒๕ ลำ	ดวงลด (หมี่รวด)
----	--------------	-----------	-------	-----------------

ลายปะกาเจาะอันเดอร์
(ดอกกระเจียว)

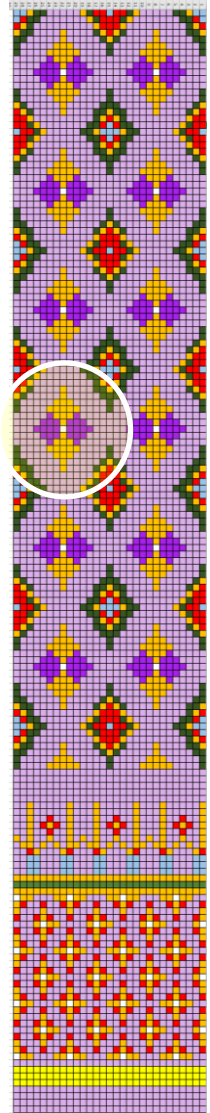

ลายสรอล (ต้นสน)

K๑๐	ปะกาเจาะอันเดอร์	ดอกกระเจียว	๑๙ ลำ	ดวงลด (หมี่รวด)
-----	------------------	-------------	-------	-----------------

ลายปะกาดรีอบ
(ดอกมะเขือ)

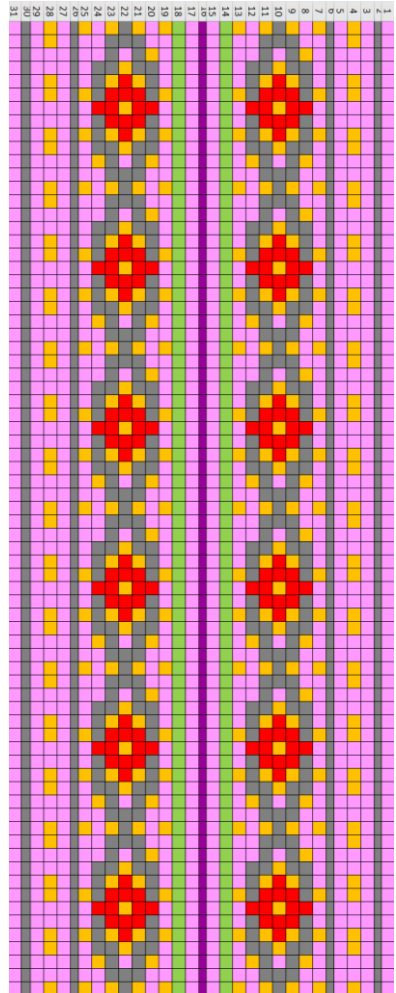
K๑๑	ปะกาดรีอบ	ดอกมะเขือ	๒๕ คำ	ดวงลด (หมี่รวด)
-----	-----------	-----------	-------	-----------------

ลายปะกาเม็ยะ
(แหวนเพชร)

K๑๒	ปะกาเม็ยะ	แหวนเพชร	๒๕ ลำ	ดวงลด (หมี่รวด)
-----	-----------	----------	-------	-----------------

หมายเหตุ : โครงสร้างแบบหมี่คั่น

K๑๓	โสลกุ่ม	โสลโคม (ทอแบบหมี่คั่น)	๑๔ ลำ	ดวงเสมอ (หมี่ร้าย)
-----	---------	------------------------	-------	--------------------

ภาพที่ ๓ ผลงานผ้าไหมมัดหมี่ของบ้านหนองม่วงที่ได้รับการฟื้นฟู
(เรียงจากบนลงล่าง) ลายโกนฮ้าง ลายปะกาตริอบ ลายสกนศร ลายปะกาตริอบ

ภาพที่ ๔ ผลงานผ้าไหมมัดหมี่ของบ้านโคกปราสาทพัฒนาที่ได้รับการฟื้นฟู
(เรียงจากบนลงล่าง) ลายสกลนคร ลายบายสโรย ลายสรอล

ภาพที่ ๕ ผลงานผ้าไหมมัดหมี่ของบ้านโคกปราสาทพัฒนาที่ได้รับการปักฟู (เรียงจากบนลงล่าง) ลายปะกาเมื้อะ ลายฉัตรกษัตริย์ ลายเนืยะ ลายปะกาตริอบ

สรุปผล

๑. การศึกษาลวดลายมัดหมี่แบบไทยเขมรของบ้านหนองม่วง ได้แก่ ลายปะกาตริอบ (ดอกมะเขือ) ปะกาเอาะอันเตอร์ (ดอกกระเจียว) สรอล (ต้นสน) โคนกะแอก (ลูกกา) เนียะ (นาค) อันเนิกเมียส (แมลงเต่าทอง) ปะกาเมี้ยะ (แหวนเพชร) กะบาลอันจุล (หัวเข็มขัด) กุม (โคม) กะลาสะนัน (แห) และลายตะเกาะ (ตะขอ) และบ้านโคกปราสาทพัฒนา ได้แก่ ปะกาตริอบ (ดอกมะเขือ) กะแอกโกร (ฝูงลูกกา) โคนฮิง (ลูกอึ่งอ่าง) ปวงกระตามตุก (ไข่แมงดา) เนียะเดิมสรอล (นาคต้นสน) กุมปรัม (โคมห้า) กะลาสะนัน (แห) ตะเกาะ (ตะขอ) และลายสกลนคร รวมจำนวน ๒๑ ลาย การเรียกชื่อผ้ามัดหมี่ผืนหนึ่งว่าเป็นลายใดนั้นจะเรียกจากภาพเชิงสัญลักษณ์มองเห็น บางผืนอาจเป็นลายเดียวกันวางลายซ้ำกันตลอดทั้งผืนผ้า บางผืนอาจมีลายจำนวนมากวางลายซ้ำกันตลอดทั้งผืนผ้า แต่จะเรียกชื่อเพียงลายเดียว เช่น ผ้าลายปะกาตริอบ (ดอกมะเขือ) ซึ่งในผืนนั้นอาจมีลายดอกมะเขือสลับกับลายหัวแหวน และมีลายประกอบอื่น ๆ ชื่อลายมีไว้เป็นเสมือนรหัสใช้ในการสื่อสาร จดจำ และถ่ายทอดการผลิตจากผู้ถ่ายทอดโดยไม่มีการบอกเล่าที่มาหรือความหมายของลายนั้นแก่ผู้รับการถ่ายทอด ส่วนการให้ลวดลายทำหน้าที่สื่อความหมายจะเริ่มคิดหาภายหลังตามหลักการสร้างเรื่องราวผลิตภัณ์เพื่อสื่อสารกับผู้บริโภค เช่น ลายเนียะ (นาค ๒ ตัวพันกัน) สื่อความหมายของความรักสามัคคี เป็นต้น ในการเลือกผลิตลายใด หรือใช้สอยผ้ามัดหมี่ลวดลายใดนั้นจะพิจารณาในแง่ความงามของลวดลายเป็นสำคัญ มิได้มีข้อกำหนด ข้อห้ามแต่อย่างใด โครงสร้างของผ้ามัดหมี่ประเภทจองชิน (ผ้าชินมัดหมี่) แบ่งเป็นหัวชิน ตัวชิน และตีนชิน ซึ่งบริเวณหัวชินจะไม่มีลายมัดหมี่เป็นผ้าสีพื้นกว้างประมาณ ๑๐-๑๕ เซนติเมตร (ไม่มีข้อกำหนดความกว้างของหัวชินที่แน่นอน ผู้ออกแบบพิจารณาสัดส่วนโดยใช้ความงามเป็นเกณฑ์) บริเวณตัวชินมีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดมีการวางลายมัดหมี่ประกอบ

กันแน่นชิดแทบจะไม่มีที่ว่าง และบริเวณตีนชิ้น มีทั้งแบบไม่มีลายเชิงเป็นสี่พื้น อาจมีเขื่อน หรือเส้นตรงที่เกิดจากการมัดเพื่อใช้ในการเรียงตำแหน่งของลายขณะ ทอ และแบบที่มีลายเชิงกว้างประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร (ไม่มีข้อกำหนดความ กว้างของลายเชิงที่แน่นอน ผู้ออกแบบพิจารณาสัดส่วนโดยใช้ความงามเป็นเกณฑ์) การวางลายมัดหมี่แบบดั้งเดิม นิยมใช้การซ้ำของลายเดียวกันหรือหลายลวดลาย จนเต็มผืนผ้าแทบจะไม่มีที่ว่าง ซึ่งแสดงถึงความวิริยะอุตสาหะ แสดงฝีมือของช่าง มัดหมี่สะท้อนถึงคุณสมบัติของหญิงที่ควรแก่การออกเรือน ลายส่วนใหญ่เกิดจาก การค้นหมี่แบบหมี่รวด (ตวงลด) ทำให้การก่อรูปของลายมีทิศทางกลับไปกลับมา แบบสะท้อนกลับในแต่ละซ้ำ (Repeat) ขนาดลายส่วนใหญ่มีขนาด ๒๕ ลำ (ครึ่ง ลาย) หรือขนาด ๔๙ ลำ (เต็มลาย) การมัดหมี่ที่เส้นพุ่งคราวหนึ่งเมื่อนำไปทอเป็น ผืนผ้าได้ความยาวประมาณ ๒ เมตร นิยมค้นหมี่ให้ความยาวกว่าหน้ากว้างของผ้า เมื่อทอจะมีการสอดเส้นทกลับที่ริมผ้าจนเป็นเอกลักษณ์ ไม่พบการค้นแบบหมี่ ร่าย หรือลายที่มีทิศทางเดียวกัน

๒. การบันทึกลวดลายมัดหมี่แบบไทยเขมรของบ้านหนองม่วง และบ้าน โคกปราสาทพัฒนาในตารางด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการเผยแพร่กระจาย รวม จำนวน ๒๔ ลาย โดยมีการอบรมฝึกทักษะแก่เยาวชนจำนวน ๑๑ คนให้สามารถ อ่านลายจากผ้ามัดหมี่ต้นแบบแล้วทำการคัดลอกลายนั้นบันทึกลวดลายมัดหมี่ไทย เขมรในตารางด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

๓. การฟื้นฟูการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายแบบไทยเขมร โดยมีการอบรม ฝึกทักษะภายในกลุ่มผู้ผลิตบ้านหนองม่วง และบ้านโคกปราสาทพัฒนาให้สมาชิกมี ส่วนร่วมในการผลิตในขั้นตอนการมัดหมี่ และการทอ รวมจำนวน ๗ คน ได้ผลงาน ผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายแบบไทยเขมร จำนวน ๑๑ ผืน และทำการจัดทำเป็นคู่มือ ถ่ายทอดความรู้ผ้ามัดหมี่ไทยเขมร จำนวน ๑๐๐ เล่ม และเผยแพร่ผลงานในสื่อ ออนไลน์เพจ Buri Craft

ภาพที่ ๕๑ กิจกรรมในโครงการวิจัย

“...การเลี้ยงไหม นอกจากจะเป็น
การเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกรแล้ว
ยังเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ และ
ดั้งเดิมของชาติไทยที่ได้สืบทอดกัน
มานานอีกด้วย
ไม่ว่าเศรษฐกิจของประเทศ
จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
การพัฒนาการเลี้ยงไหมก็ต้อง
ดำเนินต่อไป...”

พระราชดำรัสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๕ จำนวน ๑๐๐ เล่ม
บริษัท โรงพิมพ์จันนีย์ ๒๕๐๙ จำกัด จังหวัดบุรีรัมย์